

Попович Аліна Василівна

Національний університет «Одеська юридична академія»,

студентка 4 курсу МПП НУ «ОЮА»

Кіян Тетяна Миколаївна

Національний університет «Одеська юридична академія»,

*старший викладач кафедри кримінального права та інших кримінально-
правових дисциплін МПП НУ «ОЮА»*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТАКТИКИ ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ

Швидке, повне та неупереджене розслідування, притягнення особи, винної у кримінальному правопорушенні до відповідальності є метою будь-якого кримінального провадження, що, в свою чергу, вимагає від органів досудового розслідування застосування широкого комплексу слідчих (розшукових) дій. Так, доволі часто трапляються випадки, коли для встановлення істотних фактів для розслідування вимагається наявність у слідчого певних знань, що виходять за межі його компетенції. Експертна діяльність становить собою одну з форм таких спеціальних знань.

Підготовка проведення експертизи складається з кількох етапів, визначальними з яких є збирання необхідних матеріалів, визначення предмета і завдань цієї експертизи, формування питань експерту, вибір експертної установи або конкретного експерта, процесуальне оформлення експертизи постановою (ухвалою). Сутність експертизи в тому, що експертом, якій володіє спеціальними знаннями, за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду проводиться дослідження з використанням спеціальних знань для вирішення питань, які поставлені перед експертом, яке оформлюється письмово висновком експерта [3, с. 99]. За останні десятиліття в судовій експертизі відкрилися нові можливості

дослідження речових доказів, з'явився ряд експертиз, проведення яких засноване на використанні спеціальних знань у галузі мікробіології, інформатики, фізики, хімії. У зв'язку з цим ускладнюються прийоми вилучення й відібрання зразків, а також правила підготовки їх до експертного дослідження [6, с. 322].

Україна, ідучи у Європейський простір, змінює пріоритети у бік посилення прав людини та об'єктивізації процесу доказування, чому сприяє судово-правова реформа. Так, враховуючи зміни у законодавстві, ст. 243 КПК України передбачає, що експерт залучається за наявності підстав для проведення експертизи за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження [1].

Стаття 245 КПК України, в свою чергу, передбачає, що у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом. Відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів, передбаченими статтями 160–166 КПК України. В свою чергу відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими ст. 241 КПК України (освідування особи) [1].

Важливим є не допускати будь-яких дій, що можуть принизити честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я при відібранні біологічних зразків. Якщо особа відмовляється добровільно надати зразки для експертизи, то слідчий повинен скласти відповідний протокол, який в подальшому може стати підставою для звернення з клопотанням до слідчого судді про примусове відібрання зразків для проведення експертизи.

Примусове відібрання зразків здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду за правилами, передбаченими ст. 241 КПК України, якою передбачено можливість залучення лікаря до проведення вказаної процесуальної дії.

Зазначений порядок отримання зразків речей та документів на підставі рішення слідчого судді, а зразків біологічного походження – рішення прокурора, занадто складний та довготривалий, який частково обмежує самостійність і незалежність слідчого, що негативно впливає на оперативність досудового розслідування. Адже наділений правом на призначення експертизи і при цьому обмежений в можливості самостійно (без слідчого судді, прокурора) отримати необхідні зразки, слідчий обмежений в спрямованості розслідування, що безперечно впливає і на якість його діяльності [5, с. 156].

Питання тактики одержання слідчим окремих видів зразків з участю спеціалістів розроблені недостатньо. У тактичному плані одержання зразків умовно можна поділити на три етапи: 1) підготовка до даної слідчої дії; 2) вилучення або відібрання зразків; 3) складання протоколу, упаковка та оформлення отриманих зразків.

При підготовці до одержання зразків, слідчий повинен вирішити питання про участь у названій дії спеціаліста певного профілю знань і запросити його. На другому етапі (вилучення або відібрання зразків) може бути використана допомога спеціаліста у створенні обставин та умов отримання зразків, застосуванні інструментів і приладів, визначенні якості та достатньої кількості отриманих зразків тощо. Саме на другому етапі зупинимось більш детально.

Так, спеціалісти залучаються до кримінального провадження для надання безпосередньої технічної допомоги. Своєю участю спеціаліст не підміняє особу, що провадить досудове розслідування, і її дії в отриманні зразків для експертного дослідження, а діє лише з метою забезпечення технічної сторони, керуючись своїми спеціальними знаннями, бере участь в створенні умов,

необхідних для отримання належних порівняльних зразків і їх закріплення [5, с. 156].

Доцільно вважати зразками різні матеріальні об'єкти з ознаками інших об'єктів, що відображаються на них, або ж об'єкти, що володіють своїми власними якостями і властивостями, які використовуються для ідентифікації або встановлення родової (групової) належності осіб, тварин, різних предметів, речовин, а також встановлення інших обставин, що сприяють швидкому, повному та неупередженому кримінальному провадженню.

У широкому розумінні зразками для порівняльного дослідження є: зразки матеріалу або речовини (крові, волосся тощо); зразки – безпосередні відображення (відбитки пальців тощо); зразки – складні відображення навику як своєрідного прояву динамічного стереотипу, вираженого в почерку, професійних прийомах тощо; зразки – фотозображення (альбоми для впізнання злочинців тощо); зразки – «середні проби» та інші зразки, які можуть бути порівняльними об'єктами при встановленні групової приналежності (сорт, клас, вид) [6, с. 322].

Окрім цього, розподіл зразків можна здійснити на наступні види: вільні; умовно-вільні, які вилучаються в процесі огляду місця події, виїмки в ході тимчасового доступу до речей і документів, обшуку; експериментальні зразки, які можуть бути отримані в ході проведення самостійної слідчої (розшукової) дії.

Підготовка порівняльного матеріалу для почеркознавчого дослідження залишається окремою, досить актуальною проблемою. Загалом вирішення експертом-почеркознавцем поставлених завдань у повному обсязі, а також повнота і обґрунтованість його висновків багато в чому залежать від наявності експериментальних, вільних та умовно-вільних зразків [2, с. 124].

Обсяг зразків має забезпечувати можливість повного та всебічного порівняння всіх ознак у досліджуваному об'єкті з наданим порівняльним

матеріалом. Від правильного встановлення та ретельного вивчення ознак почерку та підписів як у досліджуваному об'єкті, так і в наданому порівняльному матеріалі залежить їх подальша оцінка та внесення до ідентифікаційної сукупності, яка є основою висновку експерта [4, с. 145]. Проте на практиці вказане та вимоги до порівняльного матеріалу грубо порушують.

Науковець Г.М. Пилипенко зауважує, що на сучасному етапі розвитку судової експертизи звуко- та відеозаписів (так званої фоноскопічної експертизи) залишається актуальною і водночас дискусійною проблема отримання якісних зразків голосу й мовлення людини для проведення цієї експертизи. Рекомендації щодо відібрання експертних зразків для проведення вказаного дослідження визначають якісні, кількісні та порівняльні критерії щодо фономатеріалів, отримуваних експериментальним шляхом [4, с. 145].

При складанні протоколу спеціаліст допоможе слідчому правильно описати назву зразків, їх якість, особливості упаковки та інші обставини, які повинні бути у ньому відображені задля забезпечення розслідування кримінального правопорушення. Крім загальних процесуальних і тактичних правил, при одержанні окремих зразків слід дотримуватися й специфічних правил, що впливають з їх особливостей, а також існуючих нормативів.

Таким чином, потребують уточнення норми кримінального процесуального права щодо регламентації порядку отримання порівняльних зразків. Криміналістичні проблеми, які виникають під час отримання порівняльних зразків для проведення окремих видів експертиз, вимагають вирішення на рівні методичного забезпечення відповідних досліджень, окремих наукових досліджень у криміналістичній науці та судовій експертизі.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.

2. Гоменюк І. М. Зразки для судової почеркознавчої експертизи : проблемні питання одержання та можливі шляхи їх вирішення / І. М. Гоменюк, С. Й. Гонгало // Криміналістичний вісник. – 2016. – № 1. – С. 122-125.

3. Кіян Т. М. Деякі питання тактики використання спеціальних знань і призначення експертизи / Т. М. Кіян // Новітні кримінально-правові дослідження – 2016 : зб. наук. пр. / відп. ред. О. В. Козаченко. – Миколаїв : Іліон, 2016. – С. 98-101.

4. Пилипенко Г. М. Криміналістичні проблеми отримання порівняльних зразків для експертного дослідження / Г. М. Пилипенко // Наше право. – 2013. – № 7. – С. 143-147.

5. Сокиран М. Ф. Отримання слідчим зразків для експертизи за участю спеціаліста / М. Ф. Сокиран // Криминалистика и судебная экспертиза. – 2014. – Вып. 59. – С. 153-161.

6. Тарасенко К. В. Права людини при примусовому отриманні зразків для експертизи / К. В. Тарасенко, М. Ф. Сокиран // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 322-326.